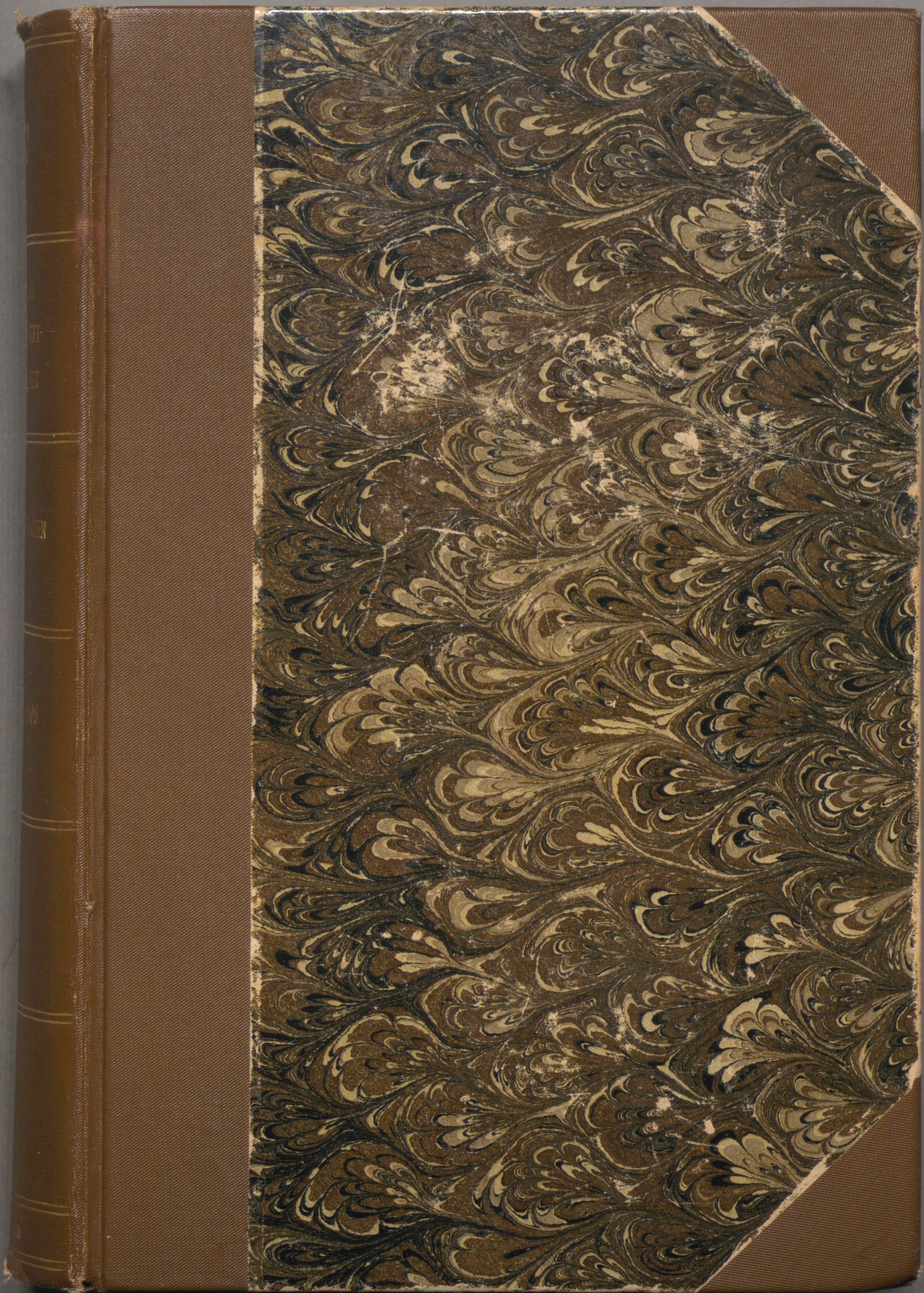

Åbo klockarelag och fragment af en svensk gillestadga

37 Mdx 80: 31-56

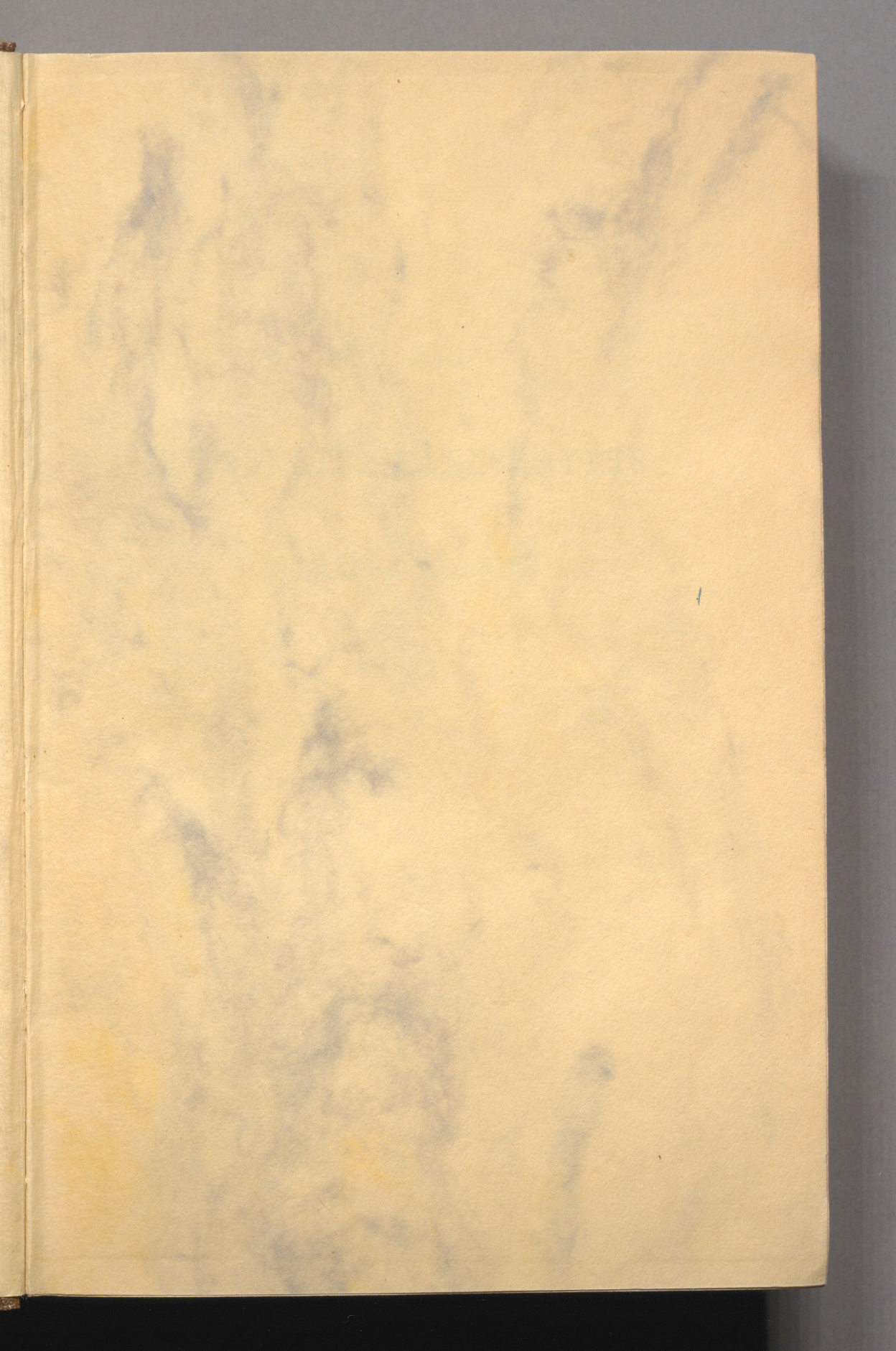
National Library
of Sweden

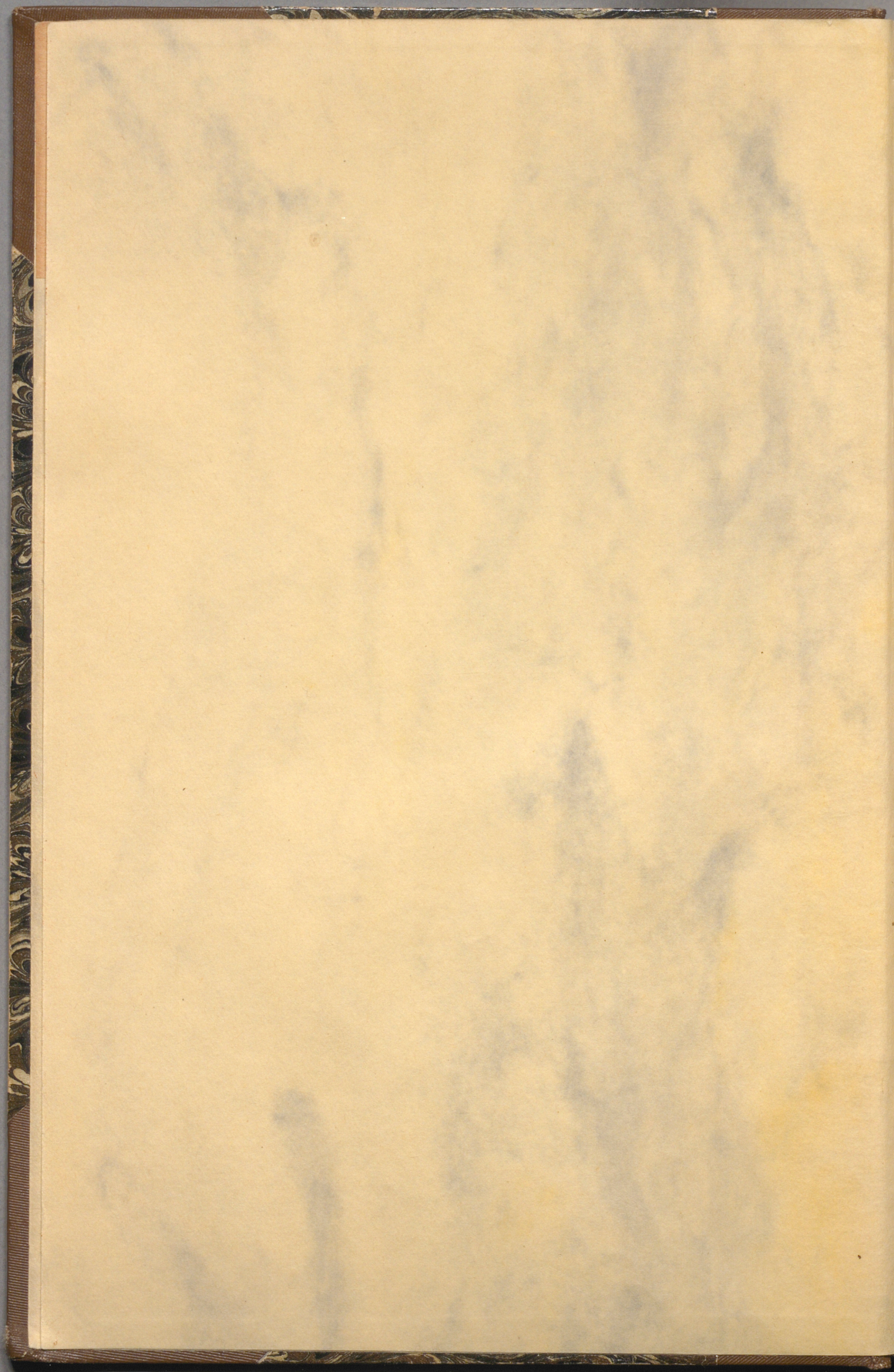

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

md.

37 Md x 80:
31-56

Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1903.

ÅBO KLOCKARELAG

OCH

FRAGMENT AF EN SVENSK GILLESTADGA.

EFTER GAMLA HANDSKRIFTER

UTGIFNA AF

ROBERT GEETE.

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1903

Åbo klockarelag.

Officium custodis ecclesie aboensis

71

Tha klockare wolder är bör hanom anama kirkio nyklar aff biscopenom j capituli närwarilse oc troheth swäria j hans handom Swa sighiande

5 Jak N lofuar sigher oc swär här fore idhre nadh oc idhre nadz ärlige capitulo At iak wil oc skal apter thänne närwarandis tima standa trolige mith klockare ämbete fore ok wara hörogh oc lyd-
ogh jdhre naadh oc idre nadz capitulo Swa mik
10 Gud hielpe Jomfru maria oc all helghon

Jtem bör honom forskrifne nyklar bewara oc kirkiona wpläsa oc tilläsa naar tiid är Ty at skeer kirkione nogher skadhi for hanss eigno eller hans dregess forsumilse tha bör hanom thär til swara

15 Jtem bör hanom kirkiona altiindh rena holda ok höghekoreness liwstakar oc lestastolen skura swa opta som behöfwis

Jtem wiin öffläte oc reent watn som han hwar dagh hänta skal bör honom allom skipta som messo
20 wilia holda for wtan under prädyken tha skal han thätta formena oc swa tha processio görss winter eller somar

Jtem bör hanom sielffwan *mädh* rökeliin wara
j alla *processior* om han är lårdher

72 Jtem om siäla daghen *äpter* *messona* som
daghen til förende *äpter* siäla *afftansangen* oc swa
om aska *odensdaghen* bör honum *superpelliciatum* 5
fore mädh wigde watns kätülen oc *cappalanum mädh*
stenkelen oc *curatum mädh* rökilse kareth jn *pro-*
cessione ganga

Jtem bör honom *messo* watu karet reent holda
altiid swa *thät* watnet ey for fulass 10

Jtem bör honum *bärä* wigt watn j allom them
karom *thär* til *skikkadhe* äro j *kirkione* oc j *huart*
kaar *färdogha* *stenkele* halda

Jtem bör honom *göra* *liwsen* till *höghe Sancti*
henrixx oc *sokne* *altaren* oc til *helge hemmingx* 15
graff oc *läggia* *sielfuer* *wekan* til *liwsomen*

Jtem bör honum *göra* all *boka* *liws* oc *staka*
liwss til *höga* *koren*, *stakaliwss* *menass* *mäder* *blusa*
liwss *kyrkiomesso* *liwss* oc *mörke* *ottesangx* *liws*
qwindil *messo* *liws* oc *alleluya* *liws*, Ok *kirkio* 20
sysleman skal faa *klokkarenom* *iiij* *mark* *wax* til
qwindil *messo* til *prelata* *cannika* *prebendata* oc
koorprästa *behoff*

73 Jtem bör honum *vptenda* oc *wtslekkia* *hwar*
en *dagh* *höghe altarens* oc *helgha hemmingx* *liwss* 25
| til oc *fran* *tiidhegärder* j *höghe koren*

Jtem om *duplicibus et totis duplicibus* bör
honum *wptenda* *pa* *hwart* *altare* *liwsen* til *tiid-*
gerder oc *släkkia* *wt wnder* *prädikan* j *högameppone*
oc *tha* *magnificat* j *ap[tan]sangen* oc *benedictus* j 30
ottensangen *swngit* är

Jtem swa skal han oc göra kirkiomesso liws-
om som wppa wäggene sätiass

Jtem skal han atwakta ath blosen ey bäris in
j höghe koren otende oc hältzt tha monstrancia
5 jnbärss eller j processione

Jtem bör honum oc klädha ok affklädha högga
altaret Sokne altaret Sancti henrikx altaret helge
hemmingx graff oc prelata bokastolana oc andra
j högga koren oc samulundh prädike stolen oc bänken
10 pa kirchio gardhen tha täss pläghsider är

Jtem bör honum kläppa til warfrw loff om *De pulsū
matu-
tinarum*
morghonen tha thry slaar wid annunciacionis marie
oc ringia swa tyswer til dagmessa mädh the
klocko thär til hörer Thär äpter mädh sokna klok-
15 kone eeth synne oc tridhiä syn ather mädh for-
skrifne dagmesso klok|kone oc swa annan tiid 74
mädh myndre klockone oc thär äpter saman mädh
badha klockona til attesangen tha fäm slaar

Jtem in totis duplicibus ringe han trysswer
20 til attesangen mädh största klockona tre först, Jn
duplicibus tysswer oc swa til dagmessaone fförst oc
swa ethsyn til ottesangen ater oc annath syn til
daghmessaone oc swa til hopa oc tridhie syn til
dagh messone äpter thät saman ringt är oc ey förre

25 Jtem om sancti michels tiidh bör honum forre
ringia första syn annat syn oc saman til attesang,
oc sidhan kläppä oc ey ringia tridhie syn til dag-
messaone för än daghen kan kännas giorlige

Jtem tha siäx slaar om morganen skal han
30 ringia tre resor til primss messone mädh pryms
klockone oc dwäliass swa länge mellom hwarie
ringilse at een Aue maria maa läsas Är högtiid

aa färdom tha ringe förre oc sändelis tha prädiken
är j kirkione

Jtem ringe han *mädh* sama pryms klokkone
til primet tha siw slaar jn til halff ganget är til
atto hwar en dagh tha man äther tyswer Män om 5
fasto daghana ey för än halff ganget är til atto
bygynne och lykta tha atto slaar for wthan hög-
tiidher eller prädikan tha falla kunna

75 Jtem ringa til sokna messan eller formessan
altiindh tha |tercia wtsanget är tre resor förste *mädh* 10
sokna klokkan annet syn *mädh* myndra klokkan oc
tridhiesyn saman *mädh* badhom oc ena Aue maris
dwalo i mellom hwario ringilsen som förre sagdis

Jtem bör honom ringe til formesson *mädh*
störste klokkan j thänne äpterscrifne daghana Först 15
om badhe sancti henrikx daghena kirkio messo Om
warfrw dagh assumpcionis, natiuitatis, concepcionis,
annunciacionis, helge likame dagh, katherine, oc alle
helghon

*De pulsū
summe
misse* Jtem samalundh *mädh* sama klokkar om sokna 20
dagana ringe han til höghmessen Först syn tha
halff ganget är til ix oc saman tha ix slaar eller
förre Men om helge daghana ringe förste tha viij
slaar oc saman i halfua stunden

Jtem om fasta daghen ringe förste syn tha ix 25
slaar oc saman tha halff stunden forliden är

Jtem om langafastana ringe til sextam widh
ix oc saman til högmessen widh x wtan lästen eller
epistola ära nogot langa maa clockkaren bytidere
ringe swa thät tiidgerdhen om matdagana blifue 30
joo wte songhna tha x slaar oc om fastadagana
widh xi alt aret om kringh

Jtem bör honom kläppa mädh störste klokkan
 tryswer|tha wtsanget är fore middaghen altiid om 76
 areth

Jtem skal han ringa fran pascha eller annun-
 5 ciacionis marie til affthonsanghen förste tha iij *De pulsū
vesperō-
rum*
 slaar äpter middaghen oc til hopa tha halff stunden
 forlidhen är For högtidelige dagha pa falla eller
 wigilie defunctorum skulu siwngas j koren tha
 ringe bitidere som högtidhen eller timen kräffuer
 10 Jtem om sancti michels tiidh ringe han til
 afftonsangen tha j $[\frac{1}{2}]$ stunden forlidhin är til iij
 förste oc saman tha iij slaar wtan högtidhen eller
 annat kräfuia

Jtem om alla helgona messo tiidh ringe han
 15 förste tha ij slaar oc saman til j $[\frac{1}{2}]$ stunden oc
 swa skal han fram halda til sancti henrici dag om
 wintren men tha skal han ater ringa förste sin tha
 j $[\frac{1}{2}]$ stunden forlidhen är mellen ij oc iij oc
 saman til iij oc swa ringe alt til langafastana
 20 wtan om högtidz dagana oc när wigilie skulu holdas
 som fore sakt är

Jtem naath sanghen skal han altiidh ringe mädh
 daghnesso klokkan Ta Magnificat j korin bygynnes
 oc lyftha tha först Ben[e]dicamus siungx

25 Jtem om langafastana bör honom ringe til 77
 afftonsang fore middaghen altiid for wtan om sun-
 nedaghenom oc tha ewangelium läses j högemesan
 förste Annan tiidh tha wp höghit är oc saman tha
 messen lyffthes

30 Jtem til naatsanghen i langafastana skal han
 ringa tha j $[\frac{1}{2}]$ stunden forlidhen är mellen iij oc
 iiiij oc lata aff tha iiiij slaar

Jtem om wigilie mortuorum skulu siwngas epter natsanghen j choren tha maa han bitidere ringe til natsanghen

Jtem widh halffua fastana skal han ringa til scrifft epter middaghen tha j slaar iij resor *mädh* 5
dagh messo klokkan oc hafua litzlan dwala thär j mellen

Jtem j alla fastan wtän högtides dagha falla bör honum samalund *mädh* sama clokkan ringe til warfrue loff sang tha v slaar om affthonen 10

Jtem bör honom teekna oc ey ringä *mädh* pryms clokkan till alla läsande messor j kirkien säghias om daghen oc til siwngande messor ringe en stakkot ringning oc cläppa tree resor epter

78 Jtem skal han ey teekna til näste messen som 15
De missa post quintam dicenda kallas missa quinte hore om wintren for än j dag messan är wp höghet oc ey ringa til prim messan för än j näste messen är vphöghet oc tha hon är vphögt tha cläppe trem synnom til alle helgone korss messan pa thät at altiid skal messas jn 20 kirkien

De obsequio exhibendo curato Jtem bör honom wara kirkio herranom lyd- 25
ogher j tessa maalom förste at seghia honom til tha barn skal *crisnas* oc bärä liws fore *crisman* *mädh* sith röklin til döpilse karedh

Jtem bör honum säghia til oc budha nar liwsas skal for brwdhom oc nar the skulu wighas

Jtem säghia til nar han skal sokna budh gaa oc fölgia j sith röklin *mädh* clokkana lyffto oc handabook 30

Jtem samulund nar wighas eller jordas liik nar vithias epter siäle messor eller wigilias

Jtem vptenda vigiliarum liwss kringom kirken

Jtem bör honom ringa bodha daghana til brudh
messona oc fram säthia brud stolana oc sopa brudhe
dörena oc tiid bära vikt watn

5 Jtem faar clokkaren aarligha aff sytclamannen 79
först ena finska lästh rogh gambla räntha oc yter- *De sala-
rio cam-
paniste*
mere iiij pund rog finska j een förbättringh pa nya
oc thär mädh skal han halda til domkirkionne färd-
ugha strengher men til sokna clokkor besorghe
10 strenger kirkie wärdhen

Jtem anamar han roghen j Abo tha skal huar
oc en span strykes men aff sokna kirkiom faar han
alt wvrökth for syna förtzla

Jtem for säyarens omsorgh faar han aarlighä
15 vi pund rogh eller iiij pundh mädh ij mark pen-
inge

Jtem prebendatus i helge likamens prebenda
skal honom gifua xij öre päninga eller j pund
roggh for thät han ringher mädh warfrua klokkan
20 hwar torssdagh til primis messan

Jtem faar han ij öre päningä for hwario ring- *De sala-
rio fu-
nebri*
ningh oc sytclamen j [$\frac{1}{2}$] mark tha han ringer sancte
henrixx klokka förste i syala ringhningh

Jtem aff hwarie ringd han ringer warfrue
25 klokka faar han j öre päninge oc syslamanen ij öre
päninge

Jtem sokna klokkor vi päninga i hwario resa 80

Jtem for fulla siäl ringningh bör honum hafua
xiiij öre päninge oc ens öres öll thät bätzsta

30 Jtem fore aars vigalias ring faar han v mark
päninge aff hwario som thät later halda i sokna
koren

Jtem swa opta noghor later siwnga vigilijs j sokna koren oc til ringes ekki mädh stora clokkom tha faar han vj päninge

[De] pascali
bus red-
ditibus
eius
Jtem aff hwario hionelagh faar han at pasken
iiij peningh oc alle stadz thär kirkio herren faar j 5
öre thär faar han iiij peninga

Jtem aff gestom widerlagx swenom legedrenghom oc leghe quinnom faar han ij ③ [3: päninga] oc alle stadz thär kirkie herren faar myndre än j öre faar han ij päninga 10

Jtem the peninga brwdgummer oc brwder säthia j theres bloss oc godha quinnor epter barns byrdh säthia i theres liwsom faar oc clokkaren oc tw faath math oc j kanna öll bör honum hafua aff bryllöps gardhen förste bryllöps dag oc samalundh 15 annan daghen

81 Jtem bör honum swa fve[!] at thän tiidh messa haldas pa höghe altarit eller sokne messe pa warfru altarit, dag messe oc siwngande messo pa sancti henrikk altare om winter tiid at clärrikana altiidh hafua 20 eeldh j eld pannana oc samalundh koor klärken j panna pa hwario koor Sytclamannen besorghe om pannana oc swa mykyn koll som korclariken behöfua j attesanghen oc kirkio wäräldhen besorghe om koll tel the messor som for scriffna staa 25

Jtem forsumer han nogra articlar som forscrifne ära nw böte äpter koorprästhén plägha böta alla ledis mera oc myndre som högtidhen wt kräfuér oc böthen anama sytclamannen

Jtem bör honom oc klädha oc affklädha etc^{ra} 30 vt prius patuit

Rättelser.

Sid. 59, rad. 22   ethsyn   rättadt från ethsym
 » 64, » 27   koorprästhen   »   »   koorprästhen

Åbo klockarestadga är här aftryckt efter den enda kända handskriften, Kongl. Bibl:s med gammalt (Ant.-arkivets) signum **A 57**. Denna utgöres af en pappers-codex in 4:o med tillsamman 63 blad af 21 cm. höjd och 14,3 cm. bredd. Den innefattar tre särskilda partier, hvartdera skrifvet af sin särskilda hand. Alltsamman är på latin med undantag af här tryckta klockarestadga och utgöres af biskopliga stadgar, utfärdade vid olika tillfällen, den senaste från 1480. Handskriften torde höra till sista fjärdedelen af 1400-talet. Den svenska stadgan är skrifven af samma hand som skrifvit hela partiet bl. 23—42 r. Främst i handskriften äro insatta två hvita blad. Å det förstas verso-sida finnes en anteckning af J. H. (o: sekreteraren J. Helin), enligt hvilken denna codex år 1728 skänktes till Antikvitetsarkivet af riksrådet CEDERHJELM (den kallas också af bl. a. Reuterdahl Codex Cederhielmianus). Å det andra försättsbladets recto-sida är af nyare hand (1600-tals) tillskrifven en titel gällande hela handskriften: »Statuta episcoporum Regni Sveciae eller Åtskillige Sweriges biskopars stadger och kyrkieordningar».

Såsom perm har användts ett dubbelt pergamentsblad, som förr tillhört ett missale (med notskrift i s. k. neumer) från 1200-talet eller möjligen af ännu äldre datum.

Hvad den svenska klockarestadgan vidkommer, så har den i handskriften en latinsk öfverskrift af samma hand som nedskrifvit själfva stadgan. I margen är en annan

titel: »Åbo klockarelag» tillskrifven af nyare (1600-tals) hand. Stadgan, som upptager bl. 36—41 r., har förut, dock endast delvis (hela 3½ sidor i hdskr., i närvarande uppl. motsvarande s. 60: r. 3, t. o. m. s. 62: r. 21, äro ej medtagna), utgifvits af H. REUTERDAHL, ehuru ej särdeles noggrant. Den återfinnes i hans edition af Statuta synodalia. Lundæ 1841. 4:o. S. 209—13. Där kallas, såsom nämnt, källan endast Codex Cederhielmianus, utan att dess gamla signum angifves.

Fragment af en svensk Gillestadga.

(Från senare hälften af 1300-talet.)

— — — — —
[no]kor gildbroþer kan dø. s. 1.
[th]a skulu alle gildbroþer
[n]æ sighthæ enæ messo
[fo]re hans sial. Huilikin
5 [e]y komber till hennæ. bôte
een øre.

xlij **H**uilikin broþer ella syster
olyudhan gør. tha alderman
[s]kal tala. fore minniskarum.
10 ella vm annur gildis
[æ]rænde. bôte twa øræ

xli[ij] **N**u an nokor kastar

watn aff sik vp a g[ild]is s. 2.
weggenæ. bôte een [øæ]

15 xliiij **H**uilikin lenger siter [siþæ]n
alderman gifuær orlof [h]eem
at gangæ. oc gør gierþa
folke vmak bôte enæ half
mark.

20 xlv **N**u kan nokor vtan
gildis man nokrum gildis

broper misfyrma antygge
medh ordhom ella gierningum
oc nokor hans broper ar

— — [Lakun å 2 blad] — —

- s. 3. [før] an gilde annan 25
[gang] driks. bøte thre
[øra].
- [liij] Nu] kan gierpa folk
[gløm]a satia lyws fore
[kall]ara dør. mapan 30
[gilde d]riks. bøte huart
[sin e]na yrtugh.
- [lv Huili]kin gildbrodher
[wt g]anger wreper aff
[gilden]o. bøte ena half 35
[mark. g]anger han wreper
- s. 4. ater in j gildstofw [sa]
muledh
- lvj **Huili**kin [gildbrodher ey] 40
gør rat j gildsto[fw.]
komber ater till dr[iks. tha]
skal alderman la[ta hanum]
satia war[a] rafi[grimu?]
j hand oc forby[wpæ]
folk. [k]omber hua [bøte] 45
thre øra. [o]c tho [take]
ther[a] bikara a[ff them]
- lvij **Huili**kin gild . . . . .

Ofvanstående fragment af gillestadga, som kommit i dagen vid genomgåendet af en del papper, handskriftsfragment o. d., som samlats af den år 1893 aflidne f. d. öfverbibliotekarien G. E. KLEMMING för att vid tillfälle utgifvas, utgöres af två pergamentsblad från en codex i litet format (17 cm. höjd mot 9,5 cm. bredd). Bägge bladen (som tydligen suttit inklistrade i någon perm), i synnerhet det andra i ordningen, äro illa skadade i den inre margen (efter hvad det tyckes af elds åverkan), hvadan läsningen är osäker och till stor del måst byggas på gissning. Med ledning af paragrafbeteckningen å de räddade bladen kan man finna, att dessa ursprungligen hängt samman och bildat det näst innersta bladparet i ett lägg, som kanske ej utgjorts af mera än fyra blad. Skulle paragraferna i det föregående varit af ungefär samma omfång som de bevarade, torde den förlorade början af gillestadgan utgjorts af tillsamman 8 (möjligen 9) blad, innefattande § 1 t. o. m. början (en rad?) af § 41, hvars fortsättning jämte §§ 42 t. o. m. förra delen af § 45 finns å det bevarade första bladets bägge sidor. Efter ytterligare ett (förloradt) dubbelblad, som inrymt slutet af § 45 t. o. m. förra hälften af § 53 och varit det innersta i lägget, följer det andra bevarade bladet, å hvilket finnes fortsättningen af § 53 och de följande §§ t. o. m. första raden af § 57. Huru mycket därefter följt i den fullständiga gillestadgan kan numera ej afgöras.

Full kolumn å de bevarade bladen utgöres af 11,5 cm. i höjd med en medelbredd af omkr. 7 cm. Hvarje sida utgör 12 rader med antalet bokstäfver (i full rad) växlande mellan 17 och 22. Stilen är hel fraktur, skarp och välformad, ehuru å andra bladet mångenstädes urblekt eller rent af utplånad. Runan *þ* förekommer här jämsides med *th* och *dh*; så t. ex. broþer, gildbroþer, gild-

brøper, gierpæ folk, maþan, raþi[grimu?], wreper, men äfven tha, ther[a], tho, thre äfvensom gildbrodher, olyudhan, ordhom, [sa]muledh.

Liksom i många gamla laghandskrifter möta här sammanskrifna bokstäfver, såsom b-ø, d-e, d-h, d-ø. Vid början af ny paragraf finnas större bokstäfver i färg, hvarannan gång grön, hvarannan gång röd. Dessutom här och där röda isättningar i bokstäfver, hvilket allt ger en viss omväxling åt den äfven dessförutan prydliga texten.

På grund af det lakunariska skick, i hvilket fragmentet föreligger, hafva en mängd utfyllningar måst göras. De antydas här såsom vanligt medelst [ ]. Af konjekturena är det egentligen blott en som kan blifva föremål för något särskildt intresse och som kanske af en annan tolkare skulle utförts på annat sätt. Detta ställe återfinnes i rad 43, där de bevarade lämningarna »war[.] raþi[. . . .]» utfyllts till »wara raþigrimu». Det gäller här i § 56 en straffpåföljd för gillebroder, som ej gjort gillet rätt i fråga om ådragna böter, åliggande förpliktelser o. d. Kommer en sådan broder det oaktadt och vill deltaga i gillet dryckeslag, skall åldermannen lägga beslag på honom och till straff låta honom tjäna de öfriga bröderna såsom ett varnande exempel, utsatt för deras smålek. Till den ändan placeras han på lämpligt ställe i dryckeslaget med en tingest, som här föreslagits till »raþigrima», i sin hand och ingen tillåtes sedan pläga umgänge med den pliktförgätne. Bryter någon häremot, straffas han med förlust af sin gillebägare. Hvad nu det föreslagna ordet »raþigrima» beträffar, så härledes det af *raþa*, 'skrämma', 'förskräcka', och *grima*, 'mask', och betyder alltså 'skräpuk', skräckinjagande figur, fågelskrämma e. d. Ordet ('rædegrima') är i fornsv. styrkt endast från en samling medeltidsordspråk, senast 1889—94 utgifven af A. Kock o. C. af Petersens,¹⁾ men förekommer äfven, under formen »rædegrime», i forndanskan med betydelsen 'maske', 'forklädning' (*C. Molbech, Dansk Glossarium D. 2,*

¹⁾ Östnordiska och latinska medeltidsordspråk. I s. 250, II s. 426 f.

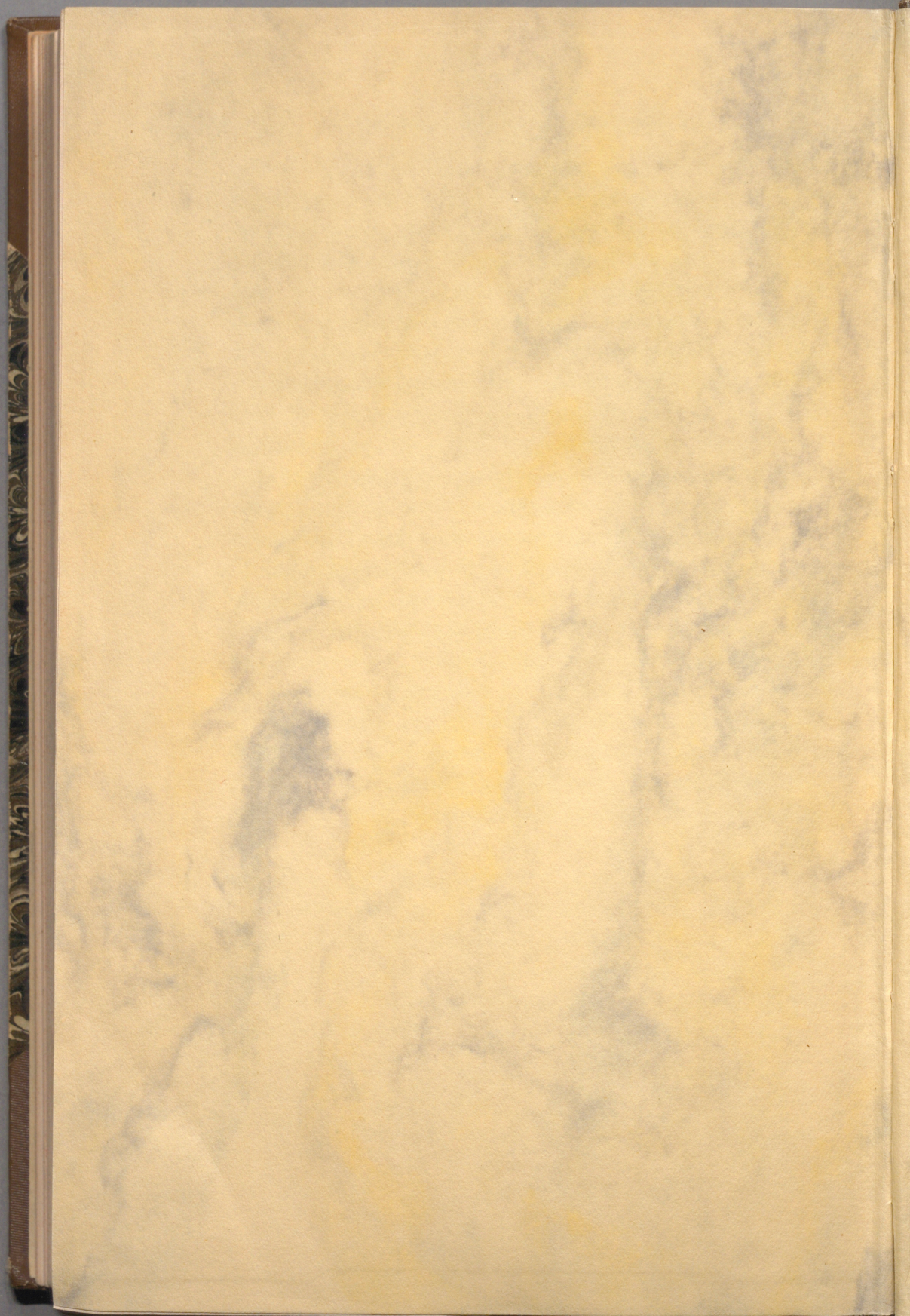
1866, s. 78) i Jertegns Postille (1515), där det heter: »som haffue fört dem i rædegrime eller anden dieffleham». Ordet förekommer äfven i den yngre danskan under formerna »rægrime, rædgrime», en 'maske', en 'ham, at ræde børn med' (C. Molbech, Dansk Ordbog D. 2, 1859, sp. 617, med tillägget: forældet).

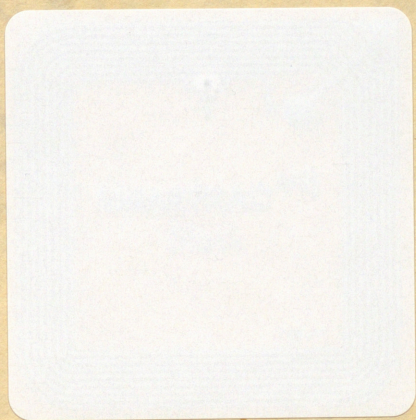
Enligt här gjordt försök till supplerung af lakunen skulle meningen alltså bli den, att den felande gillemedlemmen i brödernas närvaro måste till allmänt åtlöje sitta med en gillet tillhörig skräpuk (»wara raþigrimu») i sin hand. Möjligen har han därvid, såsom fallet var vid bestraffningar i andra svenska gillen, måst taga plats på en tunna med ryggen vänd åt församlingen.

Hvad angår tiden för fragmentets affattande, måste den sättas till midten eller senare hälften af 1300-talet, särskildt på grund af det tvåfaldiga återgifvandet af det aspirerade *t*- och *d*-ljudet med *p*, *th* och *dh* (se exemplen här ofvan).

Kungl. biblioteket, Stockholm

50001

000 461 055